

Юлія Скибицька,
кандидат філологічних наук,
Київський університет імені Бориса Грінченка

ШЛЯХИ ПОДОЛАННЯ КРИЗИ – КУЛЬТУРНА РЕВОЛЮЦІЯ

Глибока криза, що охопила різні сфери життя українського суспільства – політичну, економічну, соціальну, мовну та інші, свідчить про прикру поразку усіх революцій, що відбувалися в нашій державі за останні десятиліття. На 26-му році незалежності маємо здебільшого сумні здобутки: на сході країни точиться жорстока війна, більша частина населення живе за межею бідності, шаленими темпами зростає рівень еміграції, а столиця та інші найбільші міста залишаються вщерть зрусіфікованими. Який вихід із ситуації, що склалася в нашій країні, пропонують наші драматурги-сучасники, які вектори розвитку суспільства вважають для нас перспективними, у чому вбачають спасіння? Саме на ці питання покликана відповіді пропонує стаття.

Метою статті є дослідження причин і наслідків кризи національної самоідентифікації жителів східної України у сприйнятті молодих українських драматургів, а також з'ясування шляхів виходу з цієї кризи. Аби яскраво продемонструвати трагізм ситуації, що склалася в нашій державі, за об'єкт аналізу було обрано дві п'єси, одна з яких написана на 12 років пізніше за іншу: трагікомедію *«Останній забій»* Олексія Росича (2003 року) і моноп'єсу Неди Нежданой *«Кицька на спогад про темін»* (2015 року).

Трагікомедія Олексія Росича *«Останній забій»* демонструє, наскільки глибоко деформується світогляд люди-

ни багаторічною пропагандою комуністичного режиму. Події у п'єсі відбуваються у шахтарському містечку на Донбасі у 2003 році. Люди, які живуть там, виявляються скаліченими: чоловіки тяжко працюють, але місяцями не отримують платні за свій труд, щодня п'ють горілку, б'ють дружин, а жінки лаються. Проте всі вони не здатні побачити навколо себе безліч нових можливостей у новій країні, не можуть уявити собі іншого життя, адже так жили їхні батьки й діди. Дізнавшись, що їхню шахту планують закрити, один із шахтарів обурюється: *«ВІТЬКА. Я зі своєї шахти нікуди не піду. Я тут виріс. Тут дід мій, прадід працювали; куди я піду?!»* [2, 427].

Трагізм жителів цього регіону України розкривається через змалювання низки жахливих подій. Місцевий вчитель іде зі школи працювати шахтарем, адже там більше платять, і, до того ж, він більше не може дивитися на цих дітей: *«ЗООЛОГ. На дітей дивитись страшно. (...) Якби в мене були гроші, я б сам доплачував, тільки б мене не піднімали на світ Божий...»* [2, 444]. Одні хлопці-близнюки, батько яких загинув у шахті, а мати працює на чотирьох роботах, ходять до школи по черзі – через день, бо в них одні штани, одна сорочка, одні туфлі на двох – чим не кріпаки! Маленький хлопчик виливає гарячий чай на обличчя рідному братику за те, що той відкусив шматок від його сосиски. Мати змушує доньку зробити аборт, бо та завагітніла від «неперспективного» однокласника: *«ЛЮБКА. (...) Ти, он, глянь, як Надька та Верка зі своїми живуть. З макаронів – на воду. Подивись, у чому їх малі бігають... Бурлаки при царю краще одягались... Ти придивись до того Андрюхи, він же за вітром ходє. Я як побачила його без сорочки, мамочка родная – суп-набор, а не мужчина... Шахту ось закривають – де він працювати буде? (...) Послухай, доцінька, маму. Ти ж моя кровинушка, хіба я посовітую тобі щось погане?! Аборт. Треба робити аборт, і чим швидше, тим краще...»* [2, 442]. Останнім бажанням чоловіка перед смертю виявляється заїхати в

пику найкращому другу. Дружина кричить на свого чоловіка: *«ВЕРКА. Давай гроші – куплю! Ти мужик чи ні?! Коли ти вже перестанеш нюняти? Санька, он, помер як мужчина і забезпечив своїй сім'ї існування. І харчуються зараз нормально, і квартиру обставили... А ти сморчок якийсь... Не можеш дочкам на навчання заробити, так хоч на кіло ковбаси зароби...»* [2, 453]. Олексій Росич ніби нанизує ці жахіття, створюючи ефект нагнітання. Проте апогеєм стає трагічна подія: шахтарі підриваються у шахті, щоб їхні сім'ї отримали грошову компенсацію, бо не бачать іншого способу допомогти рідним.

Попри таку похмурість, драматург залишає надію на «одужання» цих людей: у фіналі п'єси засипаних шахтарів раптом заливає світло згори і лунає крик: *«Хлопці, тримайтесь! Спасення вже близько!»* [2, 469], а замість традиційного слова *«Кінець»* пише: *«Початок»*. Окрім того, шахтарі здатні на вчинки і почуття, що викликають повагу. Наприклад, чоловіки притягнули із собою в шахту труп свого товариша, щоб його онука отримала компенсацію, двоє друзів грабують аптеку, аби дістати ліки для хворої матері свого товариша, один із героїв безмежно любить своїх маленьких донечок (*«ЗООЛОГ. Знаєте, Андрюша, я б і руки, і ноги собі повідрізав – тільки б моїм дівчаткам було що їсти, в чому ходити... Щоб вони хоч трошки, в чотири роки, відчували себе дітьми... Просто на якомусь вже етапі стає все одно, в чому ходити, – аби чистий був...»* [2, 444]), інший – із ніжністю піклується про хвору матір, ще один – продовжує палко кохати дівчину, хоч вона й зробила аборт.

Олексій Росич показує деформацію особистості під впливом тоталітарного суспільства, викривлення шкали цінностей, спрощення життя людини до задоволення тваринних потреб і накопичення матеріальних благ; після прочитання п'єси лишається надія на краще майбутнє мешканців цього шахтарського містечка, усього регіону і країни загалом. Однак соціальні і політичні реалії в

Україні (анексія Криму та війна на сході нашої держави) відсувають наші сподівання на світле майбуття на невідомий термін.

До чого призвело 70-тилітнє масове винищення української інтелігенції і заможного селянства, сплюндровання традицій, культури, убивство й приниження мови, залякування людини – зображено в напруженій моноп'єсі на злободенну й болісну тематику Неди Нежданої «*Кицька на спогад про темінь*» (прощальний монолог Донбасу). Драматичний твір за своєю структурою є сповіддю жінки – жительки Донбасу. Твір розвиває передовсім соціально-політичні проблеми: жінка в чорних окулярах продає на вулиці трьох кошенят і розповідає потенційним покупцям свою історію. Чорні окуляри ховають синці під очима, які їй поставили «новоросійські» ополченці під час катувань за те, що підтримувала українську армію.

Найповніше образ жінки розкривається через призму її ставлення до кішки Есмеральди. Тільки-но у їхньому місті з'явилися «зелені чоловічки», вона одразу зрозуміла, що треба тікати звідси подалі. Хвилювалася перш за все за доньку, оскільки «лугандони» викрадають дівчат і перетворюють їх на рабинь. Вмовляє чоловіка, вони поспішно збирають речі, проте в ніч перед утечею їхня кішка Есмеральда народжує трьох кошенят. Жінка відправляє чоловіка з донькою на «наші» території, а сама лишається, хоч і усвідомлює небезпеку – не може покинути кішку з кошенятами напризволяще, адже дуже її любить. Згодом за доносом сусідки потрапляє в полон до ополченців, яких характеризує як бандитів, злодіїв і садистів («*яка там Новоросія, яка ідея?*» [1]). Після побоїв і знущань її, зрештою, відпускають. Жінка повертається до свого дому, який уже встиг стати чужим (винесли все, що можна було), і знаходить холодне тільце своєї кішечки. «*Господи, я хвилювалася за сина, чоловіка, доньку, брата... а про неї я не думала. Не знала, де доля вдарить, а*

вона отак... Ніхто ніколи не буде відчувати мене так, як вона, кожен мій біль, кожен мій сум...» [1]. Героїня забирає кошенят, які дивом лишилися неушкодженими (тільки сіреньке кошеня має рану, об нього погасили цигарку, бо «бандерівське»), і тікає з рідного міста назавжди. Вона впевнена, що ніколи більше сюди не повернеться, бо не хоче жити поруч із цими людьми.

Неда Неждана пояснює нинішню ситуацію в Україні тим, що внаслідок багаторічної імперської політики українська нація (особливо східні регіони) деформувалася, перетворилася на суспільство «двоголових мутантів», роздвоєних людей, які не можуть себе ідентифікувати національно. А щоб побороти цю роздвоєність, слід видавити з себе страх, убити у собі раба. Але війна триває, а під час війни позиція неоднозначності, толерантності перестає бути актуальною, адже є біле і чорне, і ні те, ні інше не можна назвати сірим. *«Є дві сторони барикад, і якщо ти стоїш на самій барикаді – то просто будеш зрадником для тих і тих» [1].*

Ставлення до тварини стає для драматурга своєрідним лакмусовим папірцем, показником рівня людськості в людині. Той, хто заради милої серцю тварини ризикує власним життям, – допомагає в біді солдатам; той, хто забуває нагодувати собаку й kota, – «здає» іншу людину в руки бандитів, а той, хто для потіхи гасить об кошеня цигарку, – катує і вбиває людей.

Отже, щоб позбутися страшного спадку тоталітарного минулого, як постає зі сторінок проаналізованих п'єс, нашому суспільству слід актуалізувати загальнолюдські цінності, у спілкуванні між людьми керуватися добротою, бути правдивим, щирим, небайдужим, уважним до іншого, також потрібно відродити почуття національної гідності, пригадати рідну мову і позбутися споживацького ставлення до природи, відчутти себе частиною гармонійного Всесвіту, щиро полюбити цей світ і свою країну.

Тож назріла гостра необхідність «культурної» революції нашого суспільства.

Література

1. Неждана Н. Кицька на спогад про темінь (прощальний монолог Донбасу) / Неда Неждана. – рукопис автора.
2. Росич О. Останній забій / Олексій Росич // У пошуку театру: Антологія молоді драматургії. – К.: Смолоскип, 2003. – 424-470.

Анотація. У представленій статті досліджуються причини і наслідки кризи, що охопила різні сфери життя українського суспільства, у сприйнятті молодих українських драматургів, а також з'ясування шляхів виходу з цієї кризи. Обстоюється ідея «культурної» революції, що, як вважають автори сучасних п'єс, є крайньою необхідною для подальшого розвитку нашої держави.

Ключові слова. Загальнолюдські цінності, криза національної самоідентифікації, «культурна» революція.

Аннотация. В представленной статье исследуются причины и последствия кризиса, охватившего различные сферы жизни украинского общества, в восприятии молодых украинских драматургов, а также выяснения путей выхода из этого кризиса. Отстаивается идея «культурной революции», что, как считают авторы современных пьес, крайне необходимой для дальнейшего расцвета нашего государства.

Ключевые слова. Общечеловеческие ценности, кризис национальной самоидентификации, «культурная» революция.

Summary. In the present article the causes and consequences of the crisis that engulfed the different sectors of Ukrainian society, in the perception of young Ukrainian playwrights, as well as finding out a way out of this crisis. The idea of "cultural" revolution is advocated, which is essential in the opinion of the authors of modern plays for the further development of our state.

Keywords. Human values, crisis of national identity, "cultural" revolution.